

Entitats, participació i formació de la ciutat. Una mirada personal i crítica al paper de la Fundació Bosch i Cardellach als debats urbans de Sabadell.

Roger Sauquet Llonch

Les entitats del que anomenem societat civil de Sabadell han tingut un paper important en la formació urbana de la ciutat. Tanmateix, aquest paper no sembla present avui en els nostres carrers mancats d'interès. Tampoc sembla present en la manera com la ciutat s'ha anat fent, amb la dependència absoluta d'una promoció privada que quan s'ha aturat per falta de calés ha deixat els barris potes enlaire. No es veu tampoc en les infraestructures, ara infradimensionades, ara sobredimensionades. I encara menys en la forma com la població ha entrat en el debat urbanístic, com s'hi ha implicat, participat, i ha concebut aquest creixement... I en això ens plantejem un dilema: serà que les entitats han fet de tap a la participació del ciutadà? Serà que els "agents urbanitzadors" han entès la negociació amb la típica "plataforma d'afectats", o amb "entitats compromeses", com a exclusiva via per a la participació? Serà que les entitats, cofoies pel seu paper principal en aquesta negociació, no han exigit anar més enllà, no han demanat la participació plena de la població sabent-se elles representades en aquesta suposada negociació? Aquest article indagarà en aquest dilema centrant-se en el paper de l'entitat que més conec per dins, la Fundació Bosch i Cardellach.

Origen d'una dinàmica d'acció-reacció

En el llibre que commemora els 50 anys de la Fundació Bosch i Cardellach¹ es citen diverses polèmiques que motivaren la reacció de l'entitat enfront unes decisions de l'oligarquia municipal franquista poc populars i democràtiques. L'any 1967, la defensa d'un parc on hi havia l'antiga Casa de la Caritat, actualment plaça Marçet, fou victoriosa. No així l'oposició al projecte de la Gran Via d'inicis dels setanta que s'acabà construint tal i com la coneixem ara. També fou inútil la lluita per evitar l'enderroc de la casa Barata, al carrer Sant Josep, convertida en llar per a la gent gran. Tanmateix, degut a la inacció del consistori franquista, aquesta dinàmica d'acció-reacció es veié superada per un fervor proactiu. Des de l'entitat es generaren els primeres debats sobre l'ordenació urbana i territorial (entre d'altres les jornades "Sabadell, suburbi o ciutat?" de 1972), les primeres propostes sobre la pacificació del centre l'any 1969 o el primer catàleg del patrimoni "Guia arquitectònica de Sabadell" de 1973.

¹ Torrella, Josep: *Cinquanta anys de la Fundació Bosch i Cardellach. 1942-1992*. Còpia facsímil. Ed. Fundació Bosch i Cardellach. Sabadell, 2009.

Col·laboració democràtica

L'adveniment de la democràcia significà un cert relaxament en l'actitud de vigia que la Fundació mantenia respecte l'acció consistorial. A diferència de l'època anterior, tot i que encara hi hagueren algunes protestes vinculades al patrimoni, com les crítiques a la rehabilitació de la Casa Duran o la reivindicació de les muralles mentre es construïa l'aparcament de la plaça Doctor Robert, es mantingué bàsicament un esperit de col·laboració. S'establiren comissions per canviar el nomenclàtor municipal, s'assistí al patronat pels museus des d'on es defensà l'existència d'un museu tèxtil, es realitzaren estudis sobre les masies, conferències sobre estratègia urbana, es participà en el mapa cultural... Aquesta col·laboració repercutí en un tracte deferent de l' Ajuntament cap a l'entitat que es manifestà en les consultes realitzades a tenor del pla del patrimoni i el pla general urbanístic el 1993.

Absorció interessada

Al meu entendre, i és una opinió personal, la perversió de la col·laboració entre l'Ajuntament i la Fundació Bosch i Cardellach començà quan en diverses comissions municipals es nomenaren membres de l'entitat no per la seva vàlua personal, sinó pel sol fet de formar part de l'entitat. És evident que a Catalunya aquesta és una pràctica comuna en la política municipal i significa un primer grau de participació (després dels representants polítics, els de la societat civil), i és evident, també, que la Fundació ja procurà que a cada comissió hi assistís alguna persona entesa en cada tema. Malgrat això, però, dóna la sensació, tant si és intencionadament com involuntàriament, que el que interessà a l'Ajuntament no fou l'enriquiment de les comissions per l'aportació de coneixement, sinó l'acontentament de l'entitat pel fet de sentir-se partícip de les decisions municipals. Aquest fet es donà a partir de la segona meitat dels anys noranta, encara en temps d'Antoni Farrés, on la Fundació començà a participar al patronat de l'arxiu històric, al patronat dels museus municipals, al consell municipal de cultura, entre moltes d'altres taules, comissions, patronats a les quals avui, en alguns casos, continua assistint. A nivell urbà, fou determinant la participació de l'entitat a l'oficina de dinamització del centre, entitat gestora de l'ajuda europea del pla URBAN per a la conversió del centre, i la participació a la taula del patrimoni que havia de vetllar per la bona aplicació del pla especial de protecció.

Mirar cap a una altra banda

Paradoxalment, són precisament aquests anys de col·laboració màxima amb l'Ajuntament els anys de més pèrdua de patrimoni i caràcter per part de la ciutat. Durant aquests anys gran part dels vapors del centre desapareixen. És cert que hi ha una atenció per a preservar patrimoni notable, en general els elements inclosos al catàleg com la nau de l'ABB, el vapor Buixeda, el despatx Lluch, etcètera, etcètera... Però desapareix el vapor Turull, l'Euterpe, els vapors de l'esquerra de la Rambla, la casa del Comú i un altre llarg etcètera. Igualment, són els anys en què s'urbanitza pràcticament tot el centre. I tot i les zones per a vianants que es miren de re-pavimentar, ens agradarà o no, amb

més cura, a la resta de carrers de Sabadell el paisatge és monòton i es deteriora amb la pèrdua sistemàtica de les cases de cos, l'absència de vegetació clama el cel i la manca d'imaginació és total en el propi disseny del carrer... Podria haver-se fet tant diferent!... introduir matisos, caracteritzar-ne uns vers els altres, foragitar la presència permanent del cotxe, canviar aquest disseny pensat bàsicament per a la circulació, generar recorreguts culturals, per a vianants, vincular-los més amb les sortides cap al rodal... per dir només algunes idees... I això que el 2004, en l'era Bustos, es creà una taula pel paisatge urbà on també hi havien representades les entitats! Estaven a tot arreu i enlloc alhora... Al meu entendre, és precisament aquesta presència a plataformes tutelades la que adorm les entitats de la important tasca de vigia... les taules, els patronats, tenien la feina encapsada, preparada. Una feina gens creativa, gens proactiva... simplement gestora, d'opinió. Aquest fet sumat a la desbordant velocitat de canvis urbans arribats de la mà del liberalisme capitalista féu pràcticament impossible una atenció detallada i continuada cap al manteniment del caràcter, el confort de l'espai urbà i la defensa del patrimoni.

Paper de medidora

L'arribada a Sabadell de grans inversions en infraestructures encetaren un nou paper de la Fundació Bosch i Cardellach com a medidora de conflictes urbans. El primer conflicte, el que tragué a la palestra l'associació Sabadell Cruïlla que defensava una línia de ferrocarril transversal per al Vallès, provocà una discussió, situada físicament en una taula de negociació de la pròpia Fundació, entre Sabadell Cruïlla, l'Ajuntament i la Generalitat. El paper de l'entitat, i em poso com a protagonista del mateix, consistí en buscar la tercera via. Una via que acontentés a totes les parts. I així, es trobà amb el pacte per a les infraestructures que, tot i ser-ne jo en certa mesura autor (almenys de la part ferroviària), a hores d'ara ja no sé on ha quedat, si les obres s'estan executant segons el pacte o tot ha quedat en fum, que és el que sospito. Aquest és el segon engany, o auto-engany, o segona utilització interessada del voluntariat de l'entitat per part del poder: després de l'absorció institucional, la implicació de la Fundació en conflictes agres, que paralitzen de pànic per la seva impopularitat i perquè posen en evidència la manca de creativitat, d'estratègia o senzillament de previsió dels qui gestionen la ciutat, per tal que el seu perfil conciliador i la seva solvència intel·lectual esdevinguin escuts contra la crítica ciutadana. I dels ferrocarrils es passà al Passeig i ara al tema del soterrament de les vies a Gràcia.

Participació o consulta?

L'experiència del Passeig em generà aquest dubte sobre què és participar. Com a redactor del primer procés participatiu del 2009 vaig poder veure com s'utilitzaven les conclusions de la "participació ciutadana" per a justificar un projecte molt fluix que se'ns intentà vendre amb imatges/cants-de-sirena tres anys després. Davant aquesta acció la nostra reacció com a Fundació: organitzar el procés "Parlem del Passeig", un mini congrés, obert a aquelles "veus expertes" que hi volguessin dir la seva... Les idees tornaren a brollar... Però ai las; creació automàtica per part de l'Ajuntament d'una "taula de

validació”, on tots els discrepants hi érem convidats... Nosaltres cofois de comprovar com n'érem d'importants. Ells contents perquè la negociació estava validada pels mateixos que podrien aixecar la llebre... Però, del primer procés participatiu de 2009, del clam cap a un concurs d'arquitectura, dels nombrosos ciutadans que participaren, del que allí digueren, no se'n sap res. La participació fou reduïda a la consulta puntual amb representants escollits.

Les decisions

És precisament el canvi de papers el que proven d'experimentar les últimes metodologies de participació². Del “Jo (en tant que institució pública) faig, jo t'ho consulto, jo decideixo”, al “tu (en tant que ciutadà) proposa, tu t'estudies la meva contra-proposta, tu acabes decidint”. Passar d'un ciutadà passiu, que té representada en un ple municipal i en unes suposades entitats la seva veu a un ciutadà actiu, que forma part de la planificació i la gestió de la ciutat. Un canvi que extreu el ciutadà de la condició de client d'una ciutat feta des de la iniciativa privada i el situa en l'epicentre de les decisions. És el ciutadà el que diu com vol la ciutat a la iniciativa privada per mitjà de les institucions públiques i no a l'inrevés. I és la iniciativa privada la clienta de la societat i no a l'inrevés. Aquest ordre dels factors és el que no han d'oblidar al meu entendre les entitats ciutadanes que defensen una democràcia sana. El seu paper és el d'acumular coneixement, el de reivindicar allò que podem perdre, ésser creatius davant els nous reptes socials, restar atents a la contemporaneïtat, però en cap cas, el de veure's més capacitats que la pròpia ciutadania a l'hora de formar part de processos de co-governança. L'elitisme en els procediments de participació ha portat a aquesta perversió actual. Només els qui formen part del selecte grup dels agents econòmics, o dels representants públics, o dels membres de certes entitats, han pogut accedir a tota la informació que anticipa el futur, o els futurs, de la ciutat, mentre la resta de la ciutadania roman atònita veient com els seus barris es transformaven de forma imparable cap a destins mai coneguts. Ho creiem just?

² Com per exemple el “Plan Base” i el “Plan Barrio” desenvolupats respectivament per Josep Maria Llop i Pedro Lorenzo, el primer per resoldre conflictes urbans a l'escala territorial i el segon a l'escala dels barris i l'hàbitat urbà i que s'han pogut tastar a diferents països de Llatinoamèrica i Àfrica, així com en diverses ciutats espanyoles.